
Szakpolitikai ajánlás

a “Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben” című kutatás alapján

Készítette: Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület, Szeged, 2009.

A Projekt az Európai Unió Integrációs Alapjának támogatásával valósult meg

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Tartalom

A kutatás szükségessége: innováció a migrációs és globális technológiai folyamatok tükrében.....	4
A kutatás bemutatása	6
A célcsoportok.....	6
A közvetlen, „A” célcsoport.....	6
A közvetett, „B” célcsoport	7
A kutatás módszertana, az interjúk tematikája	9
A kutatási környezet bemutatása	10
Munkavállalás-kutatás a harmadik országok állampolgárainak viszonylatában.....	10
A foglalkoztatás adatokban.....	10
K+F+I-helyzet Magyarországon	11
A kutatás eredményei.....	13
A jogszabáylelemzés tanulságai.....	13
A jogszabáylelemzés alapján megfogalmazható szakpolitikai ajánlások	17
A közvetett célcsoport a magyar kutatáshasznosításban	18
A közvetlen célcsoport a magyar kutatáshasznosításban	20
A közvetett és közvetlen célcsoporttal folytatott mélyinterjúk alapján megfogalmazható szakpolitikai ajánlások	24
Összegzés	25

A harmadik országokból Magyarország és az Unió területére irányuló migráció kérdéskörét a munkavállalási rendszerek szempontjából több tényező miatt is hangsúlyos témaként kell kezelni. Mint az a későbbi elemzések során látható lesz, a nemzetállam és a Közösség teljes munkaerőpiacát egyszerre érinti az Unión kívülről beáramló spontán migránsok köre, emellett a globalizációs trendeknek megfelelően természetesen merül fel az igény a harmadik országok magasan képzett humán-erőforrása, az általuk fejlesztett, működtetett innovációk, technológiák, a know-how iránt. Ez a kérdéskör a többféle gazdasági, technológiai, forrás-újraelosztási krízistől, tapasztalatlanságtól szenvedő, ám a nemzetközi elemzések arra mutatnak rá, hogy a dinamikus fejlődési potenciállal rendelkező Magyarország szempontjából különösképp kulcsfontosságúnak nevezhető. A nemzetgazdaságnak és a társadalomnak egyszerre kell, ugyanis szembenéznie a gyengén emelkedő, illetve a válságperiódusban csökkenő ipari kapacitással, a magasan képzett hazai, kutatás-fejlesztésben aktív szerepre képes munkaerő elvándorlásával és a nemzetközi fősodornak megfelelő, Unión kívülről hazánkba áramló, képzettségét tekintve diverz munkaerő-potenciállal. Mindemellett a belépést egy szigorúan ellenőrzött rendszer szabályozza, ami kapcsán felmerülhet a túl szűk keresztmetszet kérdése is.

A Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület „Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben” című projektje a fent vázolt problémakör áttekintő, felmérő elemzésére vállalkozott. **A kutatás legfontosabb célja volt rámutatni arra, hogy a harmadik országok természetes és jogi személyei a Magyarországon jelenleg is futó projektekhez, K+F folyamatokhoz kapcsolódva milyen mértékben és milyen módon járulnak hozzá a hazai innováció serkentéséhez.** Ebben a tárgykörben a kulcsszemélyektől nyert adatok alapján értelmezett komplex felmérés és elemzés kutatásunkat megelőzően nem készült, ami a jelenlegi innovációs projektek eredményességének növelése, az itt dolgozók, együttműködést tervezők gondolkodásmódja, a hazánkról a globális piacon formált gazdaságfejlesztési összkép és a témával kapcsolatos jogi környezet részére új többletet hozhat. A célcsoportok vizsgálatában domináns szerep jutott tehát az innováció-fejlesztés hazai döntéshozóinak, a klaszterek menedzsmentjének, kulcsszemélyeinek is, akik szintén a kutatási projekt együttműködői voltak.

A projekt indokoltságát alátámasztja, hogy **az ipari fejlesztési szektor prosperitása hazánkban is közvetlen függvénye a globális gazdasági potenciál és szintén globális know-how-áramlási folyamatokhoz illeszkedő kapcsolatok jellegének.** Ennek megfelelően kijelenthető: jelen korban az ipari fejlesztések és kiváltképp a termelés folyamata részben-egészében nem függetleníthető a harmadik országok által biztosított munkaerő-potenciáltól, technológiáktól, gyártási folyamatoktól, előállítási mintáktól és gyakorlatoktól – kiváltképp példázzák ezt a globális közegben eredményesen

működő, jelentős hozzáadott értéket igénylő ipari fejlesztések (speciális gépgyártás, autóipar, IT+T stb.). A magyar gazdaság fejlődőképességében kulcsszerepe van tehát az ipari szektorhoz kapcsolódó kutatáshasznosítás hatékonyságának, aminek így egyszerre kell megfelelnie az innováció területén tapasztalható, jelentős pozitív nemzeti sajátosságokkal kapcsolatos igényszintnek és a nemzetközi piacon hasznosuló globális elvárásoknak.

A harmadik országok ipari tényezői számos sajátos pozitív tulajdonságuk révén, természetes módon több évtizedes múltra visszatekintve kapcsolódnak a globális kutatáshasznosítási folyamatokhoz, ide sorolhatóak a nagy mennyiségű produktum előállítására egyéb feltételek mellett is igen hatékonyan képes komplett ipari rendszerek is csakúgy, mint a magasan kvalifikált kutatóhelyek, ipari centrumok. Indokolt tehát a célcsoport szempontjából megvizsgálni a hazai innováció-fejlesztésben eddig tapasztaltakat, az ő szempontjából elemezni helyzetüket, lehetőségeiket. A magyar idegenrendészet mellett a gazdaságfejlesztésnek és a gazdasági szektor egészének is elemi érdeke, hogy **egzakt és könnyedén hasznosítható információkkal rendelkezzen azzal kapcsolatban, hogy a harmadik országokból hazánkba lépett munkavállalók, kutatók és termelők, illetve vállalkozók, vállalkozások milyen módokon és milyen mértékben**, valamint milyen intenzitással kapcsolódnak a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz. Lényeges a feltérképezendő innovációs kapcsolatok hatásmechanizmusának hasznosítható elemzése is. Az így megszerzett ismeretek birtokában, a továbbiakban könnyedén születhetnek szakpolitikai döntések azzal kapcsolatban, hogy **kell-e változtatni a jelenlegi jogi környezeten, szükséges-e kutatáshasznosításban részt venni szándékozó harmadik országbeli természetes vagy jogi személyek belépési, működési feltételeinek szigorítása vagy esetleg enyhítése?**

Lényeges, hogy a jelenlegi innovációs tevékenységen túl a harmadik országbeliek hosszú távú stratégiája is kibontakozzon: a futó, vagy lezárulóban lévő projekteken túl hogyan tervezik jövőjüket Magyarországon? A képzett és jelentős know-how birtokában lévő személyek tervezik-e a letelepedést, a vállalkozások a hosszú távú magyarországi ténykedést? Mi módon hat ez a nemzetgazdaság egészére, illetve az érintett szektorok viszonyrendszerére? Javítják, vagy éppen rontják-e a hazai bejegyzésű cégek, magyar kutatók, fejlesztők, termelők versenyképességének esélyeit akár a belső, akár az uniós, akár a globális piacrendszereken?

Szükséges a harmadik országbeli, magyar innovációval kapcsolatba kerülő természetes és jogi személyek tevékenységének minőségi és mennyiségi részleteit is feltárni.

A kutatás bemutatása

A kutatás struktúrája a vonatkozó magyar és uniós szakirodalom feldolgozásával, az érintett célcsoportok és intézmények megkeresésével, összesen 71 mélyinterjú elkészítésével és feldolgozásával épült fel. Az interjúk elkészítésénél a döntő szempont a megfelelően szűrt populáción túl az előre felvetett beszélgetési fókuszok mentén feltáruló meta-információk megszerzése volt – amit a kutatók sikerrel teljesítettek. Így a munka a szoftveres elemzés és a kapcsolatháló-analízis révén a témával kapcsolatos átfogó konzekvenciákat eredményezett. A kutatás eredményességének részletes áttekintéséhez azonban mindenképp először a célcsoportok pontosítása vált szükségessé.

A célcsoportok

Mivel a kutatás a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi tartózkodásának egyéb pozitív következményei közül az innováció serkentését és a versenyképesség növekedését vizsgálja, a kutatás közvetlen célcsoportja tehát a harmadik országok hazánkban tartózkodó, több mint 72 e. állampolgára közül mindaz, aki érintett a magyar innovációs folyamatokban, illetve a kapcsolódó, harmadik országban bejegyzett jogi személyek (vállalkozások, kutatóhelyek, stb.). A kutatás közvetett célcsoportjához azok a magyarországi vezetők, döntéshozók és értékelők tartoznak, akik kapcsolódnak a harmadik országbeli személyek által érintett innovációs folyamat(ok)hoz. Mind a közvetlen, mind pedig a közvetett célcsoport tagjai tevékenyen részt vesznek a kutatás végrehajtásában, hiszen a kutatási terv gerincét 50 félstrukturált mélyinterjú elemzése adja, ami során a közreműködők direkt információkat, véleményeket, ötleteket közölhetnek a téma egészével kapcsolatban.

A közvetlen, „A” célcsoport

A harminc, gondosan válogatott, közvetlen célcsoport kritériumainak megfelelő személy mindegyike harmadik ország állampolgára, és/vagy kutatóként, vagy menedzserként, vagy tanulóként közvetlenül kapcsolódik a magyarországi innovációs folyamatokhoz. Az alanyok állampolgársági arányainak alakulását elsősorban a korábban már említett földrajzi-etnikai és nyelvi, illetve politikai törésvonalak határozták meg. A kutatás központjának (Szeged) közelsége a szerb határhoz egyben meghatározta a statisztikai arányok miatt is indokolt, Magyarországgal határos harmadik ország érintett kutatóinak felmérését – hiszen lehetőség adódott a magyar innovációs folyamatokban involvált, szerbiai magyar szakembereket vajdasági munkaközösségeikben is

megkeresnünk. A kutatásban résztvevők állampolgári státusának arányát továbbá jellemzi, hogy az országos statisztikákat meghaladónak nagy számban sikerült amerikai és indiai állampolgárokat elérnünk. Ez mindenek előtt két szempontból is fontos eredmény a kutatási téma szempontjából, hiszen az Egyesült Államok innovációs potenciálja ma a világ fejlett nemzetgazdaságai számára is etalon¹, másrészt – kínai résztvevő elérése híján – India 2009-re mintegy jelképe lett a haladó és globális szinten is tényezőként kezelt innovációs hajlandóság példájának. Az amerikai kutatók és menedzserek sorában professzori minősítésű, kettős állampolgársággal rendelkező személy és egy főiskolai rektor is található, ami a populáció szűrésének kvalifikációját jellemzi. Az indiai és ukrán interjúalanyok kötődése elsősorban az élettudományokhoz köthető, míg a szerb állampolgárok zöme a gazdasági, illetve az innovációs-szervező-klasztermenedzsment ágazatban érdekelt. A szakemberek összességében jellemzően a téma iránt nyitottak bizonyultak és árfogó konklúziókra alkalmas adatokat közöltek. Bizalmat is szavaztak a kutatásnak – annak ellenére, hogy minden esetben nyilvánvalóvá tettük számukra, hogy minisztériumi megbízatásból folyik a kutatás, **őszintén beszéltek közvetlen, vagy közvetett tapasztalataikról a bevándorlási procedúrák pozitív, illetve kritikus elemeiről is.** Nyelvi nehézség az adatfelvétel során nem adódott, a munkanyelv jellemzően az angol lett. A megkérdezett kutatók 60%-a férfi. Ez az arány jellemzően leképezi a magyar innovációs folyamatokban részt vevő nemek hányadát. Érdekes eredmény: az általunk megkérdezett, harmadik országbeli kutató- illetve menedzser hölgyek jellemzően nem terveznek családalapítást, gyermekvállalást Magyarországon. Az életkor szerinti megoszlás vegyesnek nevezhető. A menedzserei beosztású, magasan kvalifikált szakemberek jellemzően a 40 éves, és ennél idősebb korosztályhoz sorolhatóak, míg sikerült szignifikáns hányadban fiatal, doktori, illetve egyéb képzésekben is résztvevő, fiatal (20-as, 30-as éveikben járó) kutatókat megkérdeznünk. A Magyarországon alkalmazásban álló harmadik országbeliek azonban jellemzően a középkorú, és az ennél idősebb korosztályhoz sorolhatóak. Az adatfelvétel során jellemző probléma nem merült fel, a kutatók elérhetőségét – a nehéz felderítőmunkát követően viszonylag egyszerűen elérhettük, a szakemberek szívesen vállalkoztak az interjúadásra.

A közvetett „B” célcsoport

Eredményesnek, és az innovációt érintő szektor teljességét lefedően sokszínűnek bizonyult a közvetett célcsoport tagjaival folytatott adatfelvétel. **Összesen 41 menedzser, intézmény- és cégvezető, illetve innováció-szervező vállalta az adatközlést,** csekély számú elutasítással

¹ Lásd: Török, 2006. 1010-1022.

találkozhattunk. A válaszok nyíltan és őszintén tekintették át a kutatáshasznosítással és a migrációval kapcsolatos, érzékenyebb témaköröket.

Az adatfelvétel során célkitűzésként szerepelt, hogy az alanyok szelekciója a Magyarország ipari, szolgáltatási szektorait a lehető legteljesebben érintse – az interjúk lezárásával és az adatok feldolgozásával nyilvánvalóvá vált, hogy az innovációs szempontból stratégiaileg kiemelt szakmai területek mindegyike képviseltette magát a mintában (lásd: 12.sz. Ábra). Az adatfelvétel kapcsán törekedtünk arra, hogy megszólaltassuk a innovációs folyamatok fejlesztésével kapcsolatos hazai intézmények, hatóságok szakértőit is. Az országos rálátással rendelkező menedzserek és cégvezetők véleménye általánosságban pozitívnak tekintető az innovációs hatékonyság jövőjével kapcsolatban, míg a harmadik országok relációjában csekély eredményességről tudtak beszámolni. **Csupán elvétve, szinte csak a tudományos szektorban akadhattunk jellemzően aktív, munkavállalói minőségű együttműködésekre harmadik országok kutatóival, szakembereivel, kutatóhálózataival.**

Az együttműködések segítő pályázati rendszer hiánya azonban csaknem minden adatközlő esetében markáns véleményként jelentkezett. A célcsoport tagjai szignifikánsan **erősnek jellemezték a 2008 óta tapasztalható gazdasági válság hatásait az innovációs folyamatok egészére, bár a globális együttműködések jegyző vállalkozások kutatási és fejlesztési hatékonysága nem csökkent.** Az interjúalanyok szektorok szerinti elkülönülése az innováció-menedzsment markáns túlsúlyát mutatja (35). Ezt követi a kutatáshasznosítási szempontból kiemeltnek nevezhető, hazai ágazatok képviselőinek aránya: a biotechnológia (12%), genetika (10%) és az információtechnológia (15%). Ez azért is fontos, mert a 2009-ben irányelvként kezelt, klaszterszerveződéssel kapcsolatos tendenciáknak megfelelően, a kormányzati forrásokból is támogatandó kutatáshasznosítási stratégiai területekként az IT és az élettudományok egyes szakterületei tűntek iránymutatónak.² Jellemző még a felsőoktatásban tevékenykedők hányada is, ami természetesnek nevezhető annak tekintetében, hogy a K+F+I folyamatainak működése elképzelhetetlen aktív és kvalifikált kutatóhelyek és területek nélkül. Az egyetemi szféra megszólaltatott képviselői kivétel nélkül kvalifikált, nemzetközi szinten elismert tudományos fokozattal/fokozatokkal rendelkező szakemberek. Szinte azonos arányban szerepelt a megszólalók között az egyéb, gazdasághoz, iparhoz kötődő ágazatok, melyek közül különösen kiemelendő a termálenergetika és a gépészet innovációt igénylő ágazatai. Csekélyebb súllyal jelentkezett a gyógyszeripar, ami indokolt is, hiszen magyar viszonyok tekintetében csupán generikus jellegű fejlesztésekről számoltak be a megkérdezettek. Az interjúalanyok életkor szerinti megoszlása jellemzően a közép- és idősebb korosztályba kalibrálható, hiszen a kvalifikáltabb cég- és hivatalvezetők üzleti sikerei és tudományos minősítése jellemzően hosszú kifizetésű karrierívut mutat. Ez a közvetlen célcsoport viszonylatában némileg idősebb korosztályt jellemez.

² Pólus Programiroda

A július-december között lezajló kutatás módszertani szempontból a rendelkezésre álló eszközök ismeretében feltérképezni hivatott azokat a hazai innovációs kapcsolathálózatokat, amik bármi módon érintettek a harmadik országbeli természetes személyektől, pontosan leírja mennyiségi és minőségi pozíciójukat. Ebből a szempontból kiemelt hangsúlyt kapott a klaszterekben betöltött pozíció vizsgálata. Az adatfelvétellel egyben a klaszterek fejlődési potenciáljának, felépítésének és működési dinamikájának pontos felmérésére és pozícionálására is lehetőség nyílt, ezzel fény derülhet arra, hogy a globális kutatásfejlesztési trendekkel összhangban, vagy azoktól eltérően zajlik-e a harmadik országbeli know-how beépülése a termelési folyamatokba. Lényeges a fejlesztések jellegének és a harmadik országbeliek hozzáadott értékének pozícionálása is, ami hosszú távú gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozásához fontos alapinformációk elérését teszi lehetővé.

A kutatás első két hónapjában a vonatkozó társadalomtudományi, gazdasági és jogi szakirodalom részletező elemzésére, értelmezésére, ennek ismeretében pedig az adatfelvétel részletes metódusának kidolgozására került sor. A vizsgálat előzetesen vázolt fókuszai a következők voltak:

- A közvetlen célcsoport elemei mi módon kapcsolódnak a K+F processzusokhoz, mennyit tesznek hozzá a folyamatok sikerességéhez?
- A célcsoport tagjai számára segíti, vagy hátráltatja (és miként?) az innovációs ötletek, folyamatok megvalósulását a jelenlegi magyar jogi környezet?
- Mennyiben jelent a hétköznapi munkavégzésben akadályt a nyelvi diverzitás? Melyik kutatási helyen mi a munkanyelv?
- Tevékenységük mennyiben és mi módon serkenti az innovációs folyamatokat?
- Mennyire tartják életszerűnek, igazságosnak a munkavállaláshoz, közös munka végzéséhez szükséges hivatali és munkafolyamatokat?
- Változtatnának-e bármiben a jelenlegi szabályzással kapcsolatban?
- Mekkora szerep jut a harmadik országbeli know-how-nak a hazai innovációs projektek egészében?
- A célcsoport tagjai mivel tudnak hozzájárulni az innovációs eredmények hatásának fenntarthatóságához, a létrejövő gazdasági mechanizmusok prosperitásának növekedéséhez, továbbéléséhez?
- A közelmúlt és a jelen pályázati struktúrái erősítik, vagy gyengítik ezeket a határon átnyúló innovációs folyamatokat?

A harmadik országokból hazánkba érkező kutatók migrációjának vizsgálatához elengedhetetlen a bevándorlással és a hazai munkavállalással kapcsolatos szabályzók ismerete. A vonatkozó jogszabályi előírásokon túl a kutatás segítségére volt több, a témában érintett hatóság, hivatal, illetve egyéb, kormányzati intézmény is. Mindenek előtt ki kell emelni a Központi Statisztikai Hivatalt, melynek rendszeres jelentései segítettek a témával kapcsolatos tendenciózus gondolkodást. A kutatás során személyes adatfelvételt került sor a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal egyik vezetőjével, az ő interjúja is számottevően segítette az általános szabályzással és a gyakorlati kérdésekkel kapcsolatos eligazodást. Emellett közvetlen adatokat nyertünk az ITD Hungary és a klaszterek működéséért felelős Pólus Programiroda részéről is. A 71 mélyinterjú elemzése így ezeknek az ismeretében folyt, ám a leginkább fajsúlyos kérdések a fejlődési tendenciákra rálátást nyújtó adatokon túl elsősorban a jogi háttér vonatkozó elemeit érintették.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által közölt, 2009-re vonatkozó adatok elemzésével a kutatási téma relációjában is többféle következtetés levonható.³ Az adatok figyelembe vételével kijelenthető: a munkavállalási engedélyek száma a vonatkozó európai országok viszonylatában igen csekélynek nevezhető. A kiadott engedélyek arányszámainak áttekintésével szembevetve: az engedélyhez jutott harmadik országok állampolgárainak viszonylatában nyilvánvaló, hogy jelentős túlsúlyban vannak a Magyarországgal szomszédos államokból érkezők. Ukrajna és Szerbia állampolgára összesen az engedélyek 88%-át szerezték meg. Ennek elsődleges oka – a földrajzi közelségen túl – a határon túli, magyar nemzetiségű populáció jelentős aránya. Jellemző, hogy – Ukrajnán belül feltehetően többségében – Kárpátaljáról több mint háromszor annyi munkavállaló nyert sikeresen engedélyt, mint a – minden bizonnyal – Vajdaságból érkező szakemberek. Ez a többség egyrészt jól modellezi: Magyarország továbbra is vonzó munkaterület a környező „harmadik” országok polgárai számára, valamint nyilvánvaló, hogy a külföldi munkavállalók számára számottevő előnyt jelent a magyar nyelv ismerete. Ez közvetlenül továbbmutat a kutatásunk összefüggéseire is – melyben a fentieknek megfelelően túlnyomó többségben voltak a határon túli, magyar állampolgárságú megszólalók – más, harmadik országbeli kutató viszonylatában.

³ http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_AFSZ_Statiztika

Az Európán kívüli országok viszonylatában hasonlóan csekély számú munkavállalási engedélyszámról beszélhetünk 2009 viszonylatában. Összességében az európai országok viszonylatában is igen csekélynek nevezhető az engedélyek száma – melyek összesen sem teszik ki csupán az egyik, Magyarországgal szomszédos „harmadik” országból hazánkba érkező munkavállalók számát. Az engedélyek arányát tekintve két adattényező szembeötlő: a kínai és a mongol állampolgároknak kiadott engedélyek kimagasló száma. Számottevő mindemellett a magas technológiai fejlettségű országokból érkezők arányának száma, különös tekintettel USA és Japán adataira (5%, illetve 9%), ami azt mutatja, hogy hazánk továbbra is esélyes a pozitív technológiaiimport-fejlődésre.

K+F+I-helyzet Magyarországon

Magyarország uniós csatlakozásának egyik fő kérdése volt az, hogy az ország hogyan őrizheti meg, és növelheti versenyképességét az európai piacon, melyet a mai, tudás alapú gazdaságban egyre inkább az innováció határoz meg. Az innováció magában foglalja a kutatás és képességfejlesztést, valamint a tudás és a új technológiák gazdasági és társadalmi hasznosítását. A technológiai innováció minden olyan tudományos, műszaki, szervezeti, pénzügyi és kereskedelmi jellegű tevékenység, amely ténylegesen vagy szándék szerint műszakilag új vagy továbbfejlesztett prototípusokat, termékeket, eljárásokat és szolgáltatásokat eredményez.⁴

Az innováció-politika nem tudománypolitika, nem is iparpolitika, hanem a tudásvezérelt növekedéspolitika. A nemzetközi innovációs rendszer mindazoknak az intézményeknek, vállalkozásoknak és egyéb szervezeteknek, valamint szabályoknak, keretfeltételeknek, akcióknak és politikáknak az összessége, amelyek az új tudás és technológia létrehozását, átadását, terjedését és hasznosítását befolyásolják. Összetett a rendszer, így az innováció-politika csak ez érintett többi szakpolitikával kölcsönhatásban kezelhető. Az OECD és az Európai Bizottság is rendszeresen végez innovációt mérő mutatószámokon alapuló kutatásokat. Az Európai Innovációs Trendvizsgálat (TrendChart) részeként megjelenő adatok alapján áttekinthető Magyarország néhány innovációs mutatója nemzetközi összehasonlításban. A vizsgálat négy kategóriában összesen 28 mutatóra terjedt ki, melynek eredményeként láthatóvá válik, hogy Magyarországon a felsőfokú képzésben résztvevők számának és arányának növekedése nem minden szakterületen jelentkezett, valamint a szakemberhiány egyes területeken a további tőkebeáramlás egyik akadálya lehet. A diplomások

⁴ Balogh Tamás: A magyarországi innováció helyzete az új Európában. In: Európai Tükör, 2. sz. Budapest, 2004. 45–52.

arányát tekintve Magyarország középmezőnybe sorolható, a felnőttképzésben részt vevők arányát tekintve pedig a tagjelölt országok között az utolsó előtti helyen áll.⁵

Az EU tagországi innováció-politikájuk megerősítésére, annak kiszélesítésére törekcsenek, de az eltérő társadalmi, történelmi és intézményi körülmények, valamint a még mindig meglévő fejlettségbeli eltérések miatt eltérések mutatkoznak. Az oktatáspolitikában egyre sorosabb az oktatási rendszer kapcsolata a vállalati innovációval. Számos kezdeményezés célkitűzése, hogy az a tudás terjesztését és gyakorlati alkalmazását, valamint az élethosszig tartó tanulást segítsék. Kiemelten fontosnak mutatkoznak a műszaki, és természettudományos pályák vonzerejének növelése. Magyarország uniós csatlakozás utáni versenyképességét nagyrészt a nemzeti innovációs rendszer határozza meg. Az összehasonlító anyagok láthatóvá teszik az ország erősségeit és nehézségeit egyaránt. A legtöbb kihívás az élethosszig tartó tanulásban és szabadalmazásban mutatkozik. Az új tagorszárok innovációs rendszerében sok a hasonlóság, emiatt különösen indokolt az együttműködés, valamint a nemzeti innovációpolitikának erős, a köz- és a magánszféra szervezeteit egyaránt tartalmazó hálózatokat, és a kapcsolódó szakpolitikákkal összehangolt támogatási rendszereket kell kialakítania.⁶

Török Ádám tanulmányában rámutat, hogy a multinacionális befektetők szempontjából az érdeklődés középpontjában a gyorsan fejlődő nemzeti innovációs rendszerrel rendelkező nemzetgazdaságok állnak. A teljesítőképes országok gazdasági potenciálja gyakran katonai jellegű, belső piacokra irányuló fejlesztéseket hordozhat magában. A kedvező besorolású országok kutató- és egyetemi rendszerei hasonlóak a fejlett amerikai, vagy nyugat-európai szisztémákéhoz. Ahol ilyen található, rugalmas fejlődés vetíthető előre. Hátrányt jelent, hogy a fejlődő országokban a nemzeti innovációs rendszer csak a magasan képzett, jó nemzetközi kapcsolatokat fenntartó és többnyire anyagilag is elismert személyek számára realitás.⁷

⁵ i.m. 46-60.

⁶ u.o.

⁷ Török Ádám: Elmaradottság, felzárkózás és innováció az Európán kívüli, nem OECD országokban. In: Közgazdasági Szemle, Budapest, 2006. LIII. évf., 1005-1022.

A projekt keretében elvégzett jogszabáylelemzés rávilágított, hogy a harmadik országból érkező kutatók foglalkoztatását több jogszabály is jelentős mértékben segíti. Mindazonáltal számos olyan területet is feltártunk, ahol jogszabályi környezet további változtatása tovább segíthetné a harmadik országbeli kutatók hazai kutatás-fejlesztésben történő részvételét, és így Magyarország versenyképességét.

A 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról már **a három hónapot meg nem haladó magyarországi tartózkodáshoz is vízum beszerzését írja elő**. Ezek a rövid ideig szóló vízumok, a repülőtéri tranzitvízum, az átutazóvízum, vagy a rövid idejű tartózkodásra jogosító vízum. **A jogszabály hiányossága, hogy ezen vízumok kiadását vagy meghosszabbítását elutasító határozatok ellen nem biztosít jogorvoslatot.** Ugyanakkor a három hónapot meghaladó, **hosszabbtávú tartózkodás feltételei rendkívül szigorúak.** A harmadik országbeli állampolgárnak nem csak érvényes úti okmánnyal, hanem a vissza- vagy továbbutazáshoz szükséges engedéllyel is rendelkeznie kell; igazolnia kell továbbá beutazása és tartózkodása célját. Ezen felül igazolnia kell, hogy a Magyar Köztársaság területén rendelkezik szálláshellyel vagy lakóhellyel; hogy tartózkodása teljes időtartamára rendelkezik a lakhatását és megélhetését, valamint a kiutazás költségeit is biztosító anyagi fedezettel. Igazolnia kell továbbá, hogy az egészségügyi ellátások teljes körére biztosítottnak minősül, vagy egészségügyi ellátásának költségeit biztosítani tudja; hogy nem áll kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt, illetve beutazása és tartózkodása nem veszélyezteti a Magyar Köztársaság közbiztonságát, nemzetbiztonságát vagy közegészségügyi érdekeit; hogy nem áll beutazási és tartózkodási tilalmat elrendelő SIS figyelmeztető jelzés hatálya alatt. Ezeknek elsősorban a vagyoni feltételeknek sokszor még egy magyar állampolgár sem tud megfelelni, hiszen számos esetben előfordul, hogy valamilyen oknál fogva (például átmeneti munkanélküliség, vagy lakhatási nehézség) a fenti együttes feltételek egyikét nem tudja teljesíteni. Szükséges lenne, hogy a jogszabály ne támasszon a magyar állampolgárokhoz képest aránytalanul hátrányosabb követelményrendszert. A törvény csak bizonyos értelemben könnyít, a kutatás céljából Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok tartózkodási engedélyéhez szükséges feltételeken. A feltételrendszer azonban itt is kettős, mert egyrészt fogadási megállapodást kell kötni az akkreditált kutatószervezettel, másrészt a kutatóintézetnek írásban kötelezettséget kell vállalnia, hogy, amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik, megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket. **A kutató vagyoni helyzete meglehetősen hangsúlyosabb, mint**

az a produktum, melyet a kutató Magyarországon létrehoz. Túlságosan nagy terhet jelent a magyar kutatóintézetnek az a törvényi rendelkezés, miszerint **a kutatóintézetnek kell viselnie a harmadik országbeli kutató kiutasításával felmerülő költségeket, amennyiben a kutató önként nem hagyja el az országot.** További aránytalan teher, hogy a kutatóintézet ezen felelőssége a kutatási megállapodás megszűnését követő hat hónapig még fennáll. Ezzel olyan szükségtelen kötelezettséget ró a jogszabály a magyar kutatóintézetekre, amely miatt **a kutatóintézet nincs motiválva, hogy harmadik országbeli, értékes kutatókat foglalkoztasson.** A bejelentési kötelezettségek tekintetében a törvény a harmadik országbeli állampolgártól az idegenrendészeti hatósággal való teljes együttműködést ír elő, ugyanakkor a vízumeljárásban az anyanyelvhasználattal felmerülő költségeket (fordítási, tolmácsolási, jeltolmácsolási), a hatóság a harmadik országbeli kérelmezőre hárítja. A központi idegenrendészeti nyilvántartásban a harmadik országbeli állampolgárról olyan személyes adatokat is nyilván tartanak, mely a személyiségvédelmi jogok kapcsán aggályos lehet. A szóban forgó törvény 1. §-ának (2) bekezdése rendeli el, hogy **a harmadik országbeli állampolgár be- és kiutazási, valamint tartózkodási jogának gyakorlása korlátozható.** A szabad mozgáshoz való jog ugyanis nem korlátlan alapjog. Az állam területén e személyes szabadságjog a törvény keretein belül érvényesülhet, a törvények azonban nem érinthetik e jog lényeges tartalmát. Mivel a mozgás szabadsága szervesen kapcsolódik a személyes szabadsághoz, ez utóbbi jog korlátozása egyúttal a mozgásszabadság korlátozásával, vagy kizárásával járhat együtt. A jogszabály azonban nem minden harmadik országbeli állampolgárra alkalmazható. Amennyiben nemzetközi szerződés erről másként rendelkezik, akkor a diplomáciai vagy egyéb személyes mentességet élvező, illetve nemzetközi szerződés alapján beutazó harmadik országbeli állampolgárra a törvény rendelkezéseit nem lehet alkalmazni.

A 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról konkrétan kifejti azokat a **vagyoni, szociális feltételeket, mellyel a harmadik országbeli állampolgárnak rendelkeznie kell.** A három hónapot meg nem haladó tartózkodáshoz előírt ilyen feltételek közül a legkirívóbban indokolatlannak tűnik annak igazolása, hogy a harmadik országbeli állampolgár legalább 30 000 euró összegű fedezetet nyújtó utasbiztosítással rendelkezik. A tartózkodási engedély kiadására vagy meghosszabbítására irányuló idegenrendészeti eljárást főszabály szerint a regionális igazgatóságnál kell kezdeményeznie a harmadik országbeli állampolgárnak. **A rendelet azonban e körben kedvez azon harmadik országbeli állampolgárnak, aki kutatás céljából tartózkodik Magyarországon.** A harmadik országbeli kutató ugyanis a tartózkodásra irányuló kérelmét a szálláshelye szerint illetékes regionális igazgatóságnál is benyújthatja. Pozitív eltérést alkalmaz a jogszabály, amikor a kutató kérelmező esetében, a **tartózkodási engedély iránti kérelem elbírálási határidejét csökkenti.** Főszabály szerint ugyanis a tartózkodási engedély iránti kérelemről a hatóság huszonnégy munkanapon belül dönt, kivéve, ha a

magyarországi tartózkodás célja kutatás, ugyanis ebben az esetben az elbírálást 10 munkanapon belül végre kell hajtani. További engedményt vezetett be a kutatók vonatkozásában a rendelet a tartózkodási engedély érvényességi idejének megadásakor. Az engedélyezett tartózkodás időtartamát ugyanis általában úgy kell megadnia a hatóságnak, hogy a harmadik országbeli állampolgár úti okmány a tartózkodási engedély lejártát követően még legalább három hónapig érvényes legyen. A harmadik országból érkező kutató ez alól kivétel, mert az ő **úti okmánya érvényességi idejének legfeljebb az engedélyezett tartózkodásának időtartamát kell lefednie**. A három hónapot meghaladó magyarországi tartózkodás célját a harmadik országbeli állampolgárnak igazolnia kell. Amennyiben azonban a beutazás és a tartózkodás célja kutatás, a kormányrendelet értelmében **a kutató a kutatószervezettel kötött fogadási megállapodással is igazolhatja tartózkodásának célját**.

A 2004. évi CXXXIV. Törvény a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról olyan pályázati rendszer működtetését preferálja, amely az innovációs projektek esetében rendkívül bonyolult pénzügyi tervezési, felhasználási és elszámolási szabályokat tartalmaz. Ezen szabályok precíz betartása elsősorban a kis-és közepes vállalkozásokra jelent aránytalan terhet, és fontosságuk sokszor hangsúlyosabb, mint az innovációs produktum hasznossága. A törvény hatálya nemcsak a Magyarországon megvalósuló kutatás-fejlesztésre és technológiai innovációra, hanem a külföldön nyújtott szolgáltatások igénybevételére és külföldről történő olyan eszközbeszerzésekre is kiterjed, amelyek közvetlenül Magyarországon megvalósuló kutatás-fejlesztéshez, technológiai innovációhoz kapcsolódnak. A törvény pozitív célkitűzései közé tartozik, hogy támogatással, ösztönzéssel előmozdítsa a kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs eredmények létrehozását és hasznosítását, annak érdekében, hogy a magyar gazdaság fejlődhessen. A támogatás egyik formájaként a Kormány pályázati úton segíti a Magyarországon folytatott kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs projekteket. **A harmadik országbeli kutatók beáramlását segíti elő a jogszabály azon rendelkezése, mely alapján a támogatások nyújtásánál előnyben részesítik azokat a kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs projekteket, amelyek regionális, illetve határon átnyúló együttműködést valósítanak meg.** A jogalkotó helyesen felismerte a nemzetközi kutatóáramlás és kutatócsere fontosságát, amikor pályázati rendszerek keretében támogatni rendeli ezeket a folyamatokat. A törvény alapján támogatást lehet nyújtani a vállalkozások olyan szakmai szövetségeinek, konzorciumainak, melyek a tudományos és technológiai információszolgáltatásnál, kutatás-fejlesztési együttműködésre, pályázatokon való részvétel előkészítésére és segítésére irányuló szervezési és közvetítő tevékenységet folytatnak. A jogszabály nagy gondot fordít a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció társadalmi megítélésének, elfogadottságának és megbecsülésének javítására, amikor szabályozza, hogy ezeket a törekvéseket támogatni kell. Rámutat annak szükségességére is, hogy a kutatások eredményeinek publikálása, népszerűsítése

milyen nagy jelentőséggel bír, hiszen ezáltal a kutatás-fejlesztés akár hazai, akár uniós, akár harmadik országbeli szereplői közötti párbeszédet erősíteni lehet.

A 8/1999. (XI. 10.) SzCsM rendelet a külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezéséről **maximálja az engedéllyel foglalkoztatható külföldiek számát**, mely létszámadatot a szociális és munkaügyi miniszter a Magyar Közlönyben teszi közzé. A rendelet értelmében **a külföldi (harmadik országbeli) állampolgárt a foglalkoztatás szempontjából, rangsorban megelőzi a magyar munkaerő és az Európai Gazdasági Térség (EGT) állampolgára**. Ennek értelmében tehát mindaddig, amíg a foglalkoztató által benyújtott munkaerőigényt hazai kiközvetíthető munkaerővel ki lehet elégíteni, addig a foglalkoztatáshoz egyéni engedély nem adható ki. Ez az **egyéni engedély is csak legfeljebb kétszer két évre adható ki**. A rendelet védi a külföldi állampolgár bérezését, amikor rögzíti, hogy **a foglalkoztató a külföldi által ellátandó tevékenységért az erre a tevékenységre vonatkozó országos átlagos személyi alapbérnél lényegesen alacsonyabb személyi alapbért (illetményt, díjazást) nem jelölhet meg**. Amennyiben a foglalkoztatáshoz szükséges engedélyezési kérelemben ennél mégis alacsonyabb bérezést jelöl meg a foglalkoztató, akkor a kérelmét el kell utasítani. A jogszabály **a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata és engedély nélkül engedni foglalkoztatni a naptári évenként öt munkanapnál nem hosszabb ideig tartó, oktatási, tudományos vagy művészeti tevékenységet végző külföldi állampolgárt, illetve azt a kutatót, aki magyarországi kutatási tevékenységet akkreditált kutató szervezettel kötött fogadási megállapodás alapján végez**.

A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról – bár kifejezetten nem írja elő az egyenlő bánásmód követelményét a rendőrségi, idegenrendészeti eljárásokban – a Magyar Köztársaság területén tartózkodó természetes személyeket, ezek csoportjait, valamint a jogi személyeket és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeteket rendeli védeni, amikor előírja, hogy azonos tisztelet és körültekintés, és az egyéni szempontjaik azonos mértékű figyelembevételre illethetők meg őket. **Az egyenlő bánásmód követelményét elsősorban a magyar állam, de ugyanúgy a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony, illetve a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében is köteles megtartani**. A törvény **büntetni rendeli többek között, ha valaki nemzetisége miatt kedvezőtlen bánásmódot kénytelen elszenvedni, mint más azonos vagy hasonló helyzetben lévő személy**. A jogszabály biztosítja a jogorvoslatot, ugyanis a követelmények megsértése miatt mindenkinek lehetősége van személyiségi jogi pert, munkaügyi pert, fogyasztóvédelmi, munkaügyi vagy szabálysértési hatósági eljárást kezdeményezni. A törvény rendelkezéseinek betartását hatóság ellenőrzi, mely hatóság közreműködik az Európai Unió Bizottsága számára az egyenlő bánásmódra vonatkozó irányelvek harmonizációjáról szóló jelentések elkészítésében. **Az egyenlő bánásmód**

követelményeit a foglalkoztatónak, munkáltatónak is be kell tartania. Az egyenlő bánásmód érvényesülését a jogszabály ezen kívül érvényesülni rendeli még a szociális biztonság és egészségügy, a lakhatás biztosítása, az oktatás és képzés területén is.

A jogszabályelemzés alapján megfogalmazható szakpolitikai ajánlások

A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény alapján ajánlásaink a következők:

- 1. Egyes, nemzetgazdaság számára fontos területeken (pl. K+F) a potenciális munkavállalók számára megteremteni a vízum nélküli, vagy egy egyszerűsített, speciális vízummal történő három hónapot meg nem haladó magyarországi tartózkodás feltételrendszerét.**
- 2. A tudás beáramlását akadályozó, a kutatóintézeteket túlzott óvatosságra intő kötelezettségvállalás mértékét korlátozni kell. A harmadik országbeli kutatók – rendkívül kis valószínűséggel előforduló – kiutasításával felmerülő esetleges költségek fedezésére szükséges megfelelő forrást kijelölni, illetve a kutatókat foglalkoztató intézmények hozzájárulásával alapot képezni. A befogadó szervezetektől ez kiszámítható, továbbá kis összegű rendszeres – a foglalkoztatás időtartamáig tartó – hozzájárulást igényelne, míg nullára redukálná az esetlegesen felmerülő, de költséges kiutasítással járó pénzügyi teher vállalásának kockázatát. Ily módon a harmadik országbeli foglalkoztatottak számát és a foglalkoztatás időtartamát figyelembe vevő, megfelelő időszakonként befizetendő járulékkal a kutatóhelyek bebiztosíthatnák magukat a harmadik országbeliek foglalkoztatását nagymértékben akadályozó, de kis valószínűségű káresemény következményei ellen. Ugyanakkor kitoloncolás esetén annak anyagi feltételei adottak volnának.**
- 3. A nemzeti vízum, illetve a nemzeti tartózkodási engedély mintájára szükségesnek látjuk kutatás-fejlesztési vízum bevezetését. Lényeges, hogy ne csupán a magyar nyelv megőrzése, ápolása, a kulturális, nemzeti önazonosság megőrzése, az oktatásban való részvétel, illetve tanulmányokkal összefüggő ismeretek gyarapítása, hanem a Magyarország jövőjét biztosító, az ország versenyképességét jelentős mértékben növelő kutatás-fejlesztésben is speciális elbánást élvezhessen – a múlt ápolása és jelen kultúránk megőrzése mellett szem előtt kell tartanunk jövőnk építését is.**

A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet alapján ajánlásunk a következő:

- 4. Szükségesnek tartjuk a harmadik országbeli állampolgárok számára kötelezően előírt vagyoni, szociális feltételek felülvizsgálatát, és amennyiben azok jelentősen akadályozhatják a kutatók beutazását, úgy szofisztikáltabb – a kutatás-fejlesztésben**

foglalkoztatni kívánt személyekkel szemben alacsonyabb követelményeket támaztó – feltételrendszer kidolgozását tartjuk szükségesnek.

A külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezéséről szóló 8/1999. (XI. 10.) SzCsM rendelet alapján ajánlásaink a következők:

- 5. Hosszútávú foglalkoztatás elősegítésére speciális kutatási egyéni engedély bevezetését javasoljuk, melyre nem vonatkozik azon kikötés, mely szerint legfeljebb kétszer két évre adható ki.***
- 6. A harmadik országbeli szakértők rövidtávú, de egy hetet meghaladó foglalkoztatásának megkönnyítése érdekében szükségesnek látjuk bizonyos oktatási, illetve tudományos tevékenység végzése esetén naptári évenként tíz munkanapra emelni a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata és egyéni engedély szükségessége nélküli foglalkoztatás felső időkorlátját.***

A közvetett célcsoport a magyar kutatáshasznosításban

A közvetett célcsoport kapcsolata a közvetlen célcsoporttal esetleges. A hazai K+F+I folyamatokban ugyanis nem jellemző a harmadik országbeli kutatók, menedzserek jelenléte, **elsősorban azok az intézmények fogadnak rendszerszinten nem uniós kutatókat, ahol az együttműködések több évtizedes múltra tekintenek vissza.** Az innovációs politikáját a globális fejlődési trendekhez napi szinten igazítani kénytelen ágazatokban (genomika, műszaki fejlesztések) elvéve jelen vannak Magyarországon dolgozó, harmadik országbeli szakemberek, de a támogatási rendszerek egyike sem támogatja az ilyen jellegű együttműködések.

Futó projektek, klaszterhez, szervezethez kapcsolódó innovációk

A K+F+I folyamatokhoz markánsan kapcsolódó klaszterek, vállalkozások a válságperiódus ellenére is jellemzően számottevő fejlődést mutatnak. A gazdasági folyamatok, projektumok prosperitása így az innovációs kötődések következménye. A K+F+I-rendszerekhez kapcsolódó szövetségek nyitottsága lehetővé teszi, hogy a legnagyobb, globális szintű fejlesztési folyamatokhoz is kapcsolódhassanak.

Az innovációs és a migrációs folyamatok belső, hazai szabályói összességében működőképes feltételeket biztosítanak a mindennapi fejlődéshez, munkavégzéshez – vallják a közvetett célcsoport adatközlői. A jogszabályok kritikája azonban számos esetben megjelenik, legtöbbször a **túlzó bürokratikus szemléletmód** akadályozó tényezőivel találkoznak. A szabványok jogi kérdése egyértelműen hátráltatója a harmadik országokból hazánkba irányuló technológiatranszfernek – ami nem minden esetben valódi hátrány az innovációs folyamatok tekintetében. Mindemellett a gazdaságossági kérdések is megjelennek szabályzó tényezőként.

Az innovációs folyamatok résztvevőinek tapasztalatai a pályázati rendszerekkel kapcsolatosan vegyesek. **A hatékony, számottevő gazdasági potenciállal rendelkező partnerekből alakult klaszterek, együttműködések tagjai zömmel pozitív tapasztalatokról számolhatnak be, míg a kevésbé fajsúlyos, kezdő együttműködések tagjai sokszor keserű tapasztalatokkal is szembesülnek, kritikájuk így élénk.** A nemzetközi, uniós pályázati rendszerekbe komoly felkészültséggel belépő intézmények tapasztalati köre rendkívül széles. Megerősítik, hogy a különböző pályázati struktúrákban való helyállás különböző felkészültségi szintet igényel.

Az együttműködések legszélesebb tere – különösképp az ország déli részén működő klaszterek, intézmények esetében – az uniós csatlakozás előtt álló, szomszédos országokat fedi le. Ez elsősorban a szerbiai, közvetlenül a vajdasági magyar kutatói együttműködések jellemzi. **A korábban létrehozott és politikai szándék alapján megerősített együttműködési rendszerek hatékonysága még nem teljes fokú.** A már évtizedes múltra visszatekintő együttműködési rendszerek azonban jelentős potenciált hordoznak magukban.

Az innovációs folyamatok globális trendjeihez kapcsolódó gazdasági szereplők számára a fejlettebb harmadik országok felé prezentált megjelenés nem hordoz magában különösebb nehézséget. A technológiai kapcsolódások miatt a kommunikáció gördülékeny, ami visszirányú hatásokra enged következtetni. A külföldiek gondolkodásmódjának egyik meghatározója a teljesítményhez, a gördülékeny munkavégzéshez, a prosperitáshoz köthető – véli a kutatás haza, prominens szervezői. Az anyagi keretek előteremtésével és biztosításával – véleményük szerint – tehát a hazai folyamatok megítélése is mind pozitívabbá válik.

A jelenlegi pályázati struktúrák határon átnyúló innovációs missziója

Alig jellemző, hogy bármilyen külső támogatás is elősegítené a hazai innovációs folyamatok résztvevőit a harmadik országbeli kutatók befogadására. Mindemellet vannak olyan ágazatok, ahol a harmadik országbeliek jelenléte a bizalmas információkat tartalmazó fejlesztések függvénye – számukra külső segítséget nem jelent a hazai vagy az uniós támogatási rendszerek jelenlegi működése.

A közvetlen célcsoport a magyar kutatáshasznosításban

A közvetlen célcsoport tagjai aktív kutató, fejlesztő, vagy menedzseri szintű munkát végeznek hazai kutatóintézeteknél, vállalkozásoknál. Szerepüket fontosnak tartják az innovációs folyamatokban, többnyire élhetőnek tartják Magyarországot és a szűkebb munkakörnyezetüket is. A doktori képzésben dolgozó szakemberek szemléletmódjára jellemző, hogy Magyarországot csak „ugródeszkának” tekintik, a jóval jövedelmezőbb nyugati munkahelyeknél terveznek karriert. Jellemző, hogy a szerbiai magyarok megosztottak azzal kapcsolatban, hogy Magyarországon, vagy szülőföldjükön tervezzenek karriert.

Futó, közvetlen kutatások, projektumok

A közvetlen kutatócsoport tagjai többségükben jelentősnek **minősítik a projekteket, amelyben részt vesznek.** Különös példa erre az az interjúalany, aki egy nemzetközi szinten is jelentékenynek minősíthető, energetikai projekt megvalósításának felelős pozíciójában dolgozik Magyarországon. Magyarország több, globális szintű kutatási projektnek is otthont ad. **A harmadik országbeli kutatók**

jellemzően olyan projektek résztvevői, melyeknek haszna hazájukban realizálódhat. Az adatfelvétel jellemző konklúziója, hogy a harmadik országok kutatói a legkorszerűbb, legfejlődőképesebb szakmai ágazatokban, tudományágakban jeleskednek. Igaz ez a szerb-magyar határ túoldaláról érkező, magyar nyelvet beszélő szakemberekre is.

Nemzetközi együttműködések múltja, jelene, mikéntje

A nemzetközi kutatói együttműködések jellemzően az oktatáshoz, szakemberképzés dimenzióhoz köthetőek. Néhány professzionális szakértelemmel rendelkező harmadik országbeli a kutatómenedzserként részben tevékenykedik – ám az ő számuk marginális, a véleményük azonban számottevő a témában, hiszen a legátfogóbb együttműködések tapasztalatai vonhatóak le. Az együttműködésekben résztvevők krémjét a nemzetközi high-tech projektek kutatói alkotják. A megkérdezettek között akadt a legfejlődőképesebb iparágak technológiatranszferében résztvevő kutató is, aki a nemzetközi kapcsolatrendszerei révén hatalmas lehetőségi potenciált jelent a hosszú távú nemzetközi együttműködésekre.

Magyarország, mint kutatási, tanulási célterület

A kutatók jelentékeny hányada a hazai, nemzetközi doktori programok résztvevőjeként dolgozik és tanul a magyar kutatóközpontokban. A tanulás elsősorú célterülete a határon túli magyar kutatóknak, akik számára örök kérdés a Magyarországra költözés, vagy a szülőföldön maradás dilemmája:

A magyarországi munkafeltételek minősége, munkakörülmények

A harmadik országbeliek számára elérhető, magyarországi munkafeltételek a kutatói szférában kielégítőnek nevezhetőek, egyetlen szakember sem panaszkodott eszközökkel, vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos hiányosságokra. A laboratóriumi felszereltség és az együttműködési szándék az egzotikus, távoli országokból hazánkba érkező kutatók számára is jellemzően elfogadható minőségű.

A kutatásszervező hatóságok és szervezetek elvárásai marginálisan érintik közvetlenül a harmadik országok állampolgárait. Az együttműködési rendszerekben érhetőek tetten elsősorban kapcsolódási pontjaik. **A kiemelt kutatási területeken (élettudományok, műszaki tudományok) dolgozókkal szemben támasztott elvárások arányban vannak a számukra biztosított lehetőségekkel.**

A munkanyelv kérdése

A nyelv kérdése a magyarul egyáltalán, vagy nem jól beszélő kutatók számára sem probléma: az angollal minden körülmények között – legyen szó akár munkaközegről, akár szabadidős tevékenységről – jól boldogulnak. Vicces, vagy izgalmas helyzetek ugyan a legtöbb interjúalany esetében sokszor adódnak, ám komoly hátrány, pláne negatív tapasztalat egyikük esetében sem került elő. **A magyar nyelv elsajátítása csak elenyészően kevés interjúalany esetében fakad buzgalomból, akik megtanultak magyarul, kötelező vizsgák miatt teszik.** Amennyiben a kötelezvény elmarad – a kutatói szféra számára a magasabban pozícionált technológiák esetében jellemző – a magyar nyelv tanulása nem kötelező, így a legtöbb el sem kezdi komoly elsajátítását.

Magyarország, mint élhető közeg

Magyarországot élhetőnek, munkára és szórakozásra egyaránt alkalmasnak tartják – egyetlen negatívum számukra a nemzetközi jövedelempiachoz viszonyított alacsony jövedelemszint. A fejlődő országokból érkező kutatók számára érdekes szempontok is pozitívként hatnak a magyar nagyvárosi miliőben. Az élhető környezet a legtöbb harmadik országbeli kutató számára pozitív megerősítést nyer a magyarok vendégszeretete és toleranciája tükrében. Egyetlen intoleranciával kapcsolatos élményről sem számoltak be a válaszadók – az egzotikus országokból érkezett az interjúalanyok sem.

Humán és bürokratikus akadályok a munkavállalási folyamatban

Gyakorlatilag az összes válaszadó beszámolt valamilyen negatív, bevándorlással kapcsolatos élményről. **Jellemzően túlbürokratizáltak és sok szempontból igazságtalannak tartják az idegenrendészeti folyamatokat.** A válaszadók közül többen is különösnek tartják, hogy **akár több**

évtizedes, hatékony tudományos vagy menedzseri munka után is egy-két éves tartózkodási engedélyt kapnak csupán. Különösen hat mindez egy határon túli magyar tudós esetében. A vezetői munkakörben dolgozó, amerikai állampolgárok mindegyike furcsállta ezt az eljárásmodot. Ugyanígy furcsának tartják a határon túli magyar kutatók az állampolgársági vizsga kötelezettségét is.

A célcsoportokkal folytatott mélyinterjúk alapján ajánlásaink a következők:

- 7. A harmadik országok kutatói a legkorszerűbb, legfejlődőképesebb szakmai ágazatokban, tudományágakban jeleskednek, továbbá jelentős mértékű a doktori programokban résztvevők számai is. Ennélfogva a hazai tudásbázis bővítése, illetve a Magyarország számára kitörési lehetőséget jelentő kutatásokban való nemzetközi együttműködések könnyítési céljából továbbra is fent kell tartani, illetve erősíteni kell a K+F – a vonatkozó jogszabályokban is megjelenő – speciális helyzetét, prioritásként való kezelését.**
- 8. A tudás továbbadása érdekében ajánlott megfontolni a kutatók foglalkoztatására vonatkozó kedvezmények kibővítését abban az esetben, ha a harmadik országbeli kutató oktatási tevékenységet is végez és ezzel nem csupán egy szűk környezet – a kutatásában résztvevők – felé valósul meg a tudástranszfer.**
- 9. A kutatók számára meg kell teremteni a lehetőséget egy igényeikre szabott, a beilleszkedést segítő – ezzel hosszabbtávú magyarországi tartózkodás irányába ható – magyar nyelvi kurzusban való részvételre. Szükséges lehet egyéb eszközökkel is elősegíteni a magyar nyelv tanulását.**
- 10. Megfelelő – kutatóhelyek által kibocsájtott – referenciákkal bizonyított meghatározott időtartamot meghaladó hatékony tudományos vagy K+F-hez kapcsolódó menedzseri munka esetében javasoljuk hosszabbtávú tartózkodási engedélyek kibocsátása feltételeinek megvizsgálását.**

A *Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben* című kutatás mindkét vizsgált célcsoport adott használható és jól pozicionálható eredményeket a téma szempontjából. Számos okát sikerült feltárni annak, hogy a harmadik országokból az Európai Unióba érkező kutatómigráció miért csupán csekély mértékben érinti hazánkat. Mindenekelőtt említendőek a támogatási rendszerek, melyek a legkorszerűbb gazdasági, K+F+I-intézményeket jellemző társulásokat sem erősítik meg abban, hogy előmozdítsák a technológia és a know-how transzfernek ezt az irányát. Hátráltató tényező továbbá az innovációs érzékenység csekély mivolta, valamint a tény, hogy a nemzetközi összehasonlításban a magyar kutatói és menedzseri bérek sem állják meg a helyüket. Mindemellet rendkívül pozitív tény, hogy léteznek olyan, esetenként több évtizedes nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkező intézmények, melyek ma is hazánkba vonzzák a kutatókat, fejlesztőket, ám ezek száma csekély. Hazánk számára rendkívüli előny a – harmadik országbeliként megjelenő – határon túli magyar nemzetiségű kutatók Magyarországra vonzása, ám nem lehet kizárólag rájuk építeni a harmadik országbeli kutatókkal kapcsolatos szakpolitikai stratégiát. Átfogó, az Uniótól kívülről származó kutatók bevonását a jelenleginél jobban segítő intézkedésekre van szükség. Ezek jelentős része az idegenrendészet és bevándorlásügy területén kívülre esik, de semmiképpen sem korlátozódik ezen – jelen szempontból külsőnek tekinthető – tényezőkre. A harmadik országbeli kutatókkal kapcsolatos szakpolitikai ajánlásaink bátoríthatják az Európai Unió területén kívülről származó kutatók Magyarországra vonzását, ezáltal tudásuk hazánk gazdaságának fejlődése és versenyképessége növelése érdekében történő felhasználását.